

OMMAVIY AXBOROT XURUJINING YOSHLARNING PSIXIKASIGA TA'SIRI

Umidjon Tolibov To'liqin o'g'li

Andijon davlat universiteti Ijtimoiy iqtisodiyot fakulteti
Amaliy psixologiya yo'nalishi talabasi

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-april 2023 yil

Ma'qullandi: 28-april 2023 yil

Nashr qilindi: 30-april 2023 yil

KEY WORDS

verbal, noverbal, psixogen, shok, psixoanalitik, neyrolingvistik dasturlash, psixotron (psixofizik), psixotrop ta'sirlar, gipnoz, parapsixologik, ekstrasensor ta'sir, taqlid, kompyuter virusi, psixofiziologik va emotsional holat, diskreditatsiya, propaganda, dezinformatsiya, manipulyatsiya, lingvistik ta'sir vositalari.

ABSTRACT

Ushbu maqolada bugungi kunga kelib dolzarb muammolardan biri hisoblangan axborot-psixologik tahdidlar ba'zi bir turlari, usul va uslublari, manbaalari yuzasidan ma'lumotlar kichik bir misollar bilan ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek uning jamiyatning iqtisodiy, siyosiy, harbiy va boshqa sohalarini boshqarish va ta'sir etish imkoniyati va ko'lami yuzasidan tahlillar ko'rsatib o'tilgan.

Psixologik ta'sirlarning turlarining klassifikatsiyasi (V.G. Крысько). Axborot-psixologik ta'sir. Psixogen ta'sir. Psixoanalitik ta'sir. Neyrolingvistik ta'sir. Psixotron (psixofizik) ta'sir. Psixotrop ta'sir ko'rsatish. Axborot-psixologik ta'sir—bu ob'ektga axborot va so'z orqali ta'sir etish bo'lib, faqat bu ma'lumotlar sub'ekt tomonidan translyatsiya etilmaydi, demak u barpo etiladi. Ko'p hollarda bunday ta'sir axborot-propaganda yoki g'oyaviy-mafkuraviy ta'sir deyiladi. Bu ta'sir usuli asosan axborotlashtirishga o'xshab ketadi, ammo axborot berishdan oldin ob'ektning fikrini, munosabatini va nuqtai-nazarini o'zgartirish yoki kuchaytirish ko'zda tutilmaydi. Aksincha psixologik ta'sir usulining asosiy maqsadi, muayan g'oyaviy (ijtimoiy) qarashlar, fikrlar va ishontirishlar orqali shakllantiriladi. Ushbu jarayolar odamlarda birdaniga ijobiy yokisalbiy emotsiyalarni, xissiyotlarni va qo'zg'aluvchi ommaviy reaksiyalarni, shuningdek bardoshli tasavvur obrazlarini shakllantiradi. Zaharlash metodi—bu insonning ongsiz va g'ayriixtiyoriy ravishda atrofdagi ob'ektlarning psixologik holati va xulqining xarakterlarini qabul qilishdir. Har qanday odam atrofdagilarni zaharlash axborot manbai bo'la oladi, agar u kuchli emotsional ruhiy kayfiyatga ega bo'la olsa. Ko'rinib turibdiki, inson ta'sir etish ob'ekti ekanligini angla olmaydi, chunki u sub'ektning chuqur emotsional kayfiyati va kechinmalarini xis qiladi. Zaharlash usuli asosan katta olomonlarni safarbar etadi. Misol uchun sport ishqibozlari, turli din tarafdorlari, "Pop"

qo'shiqchilarning fanatlari, shuningdek sarosimadagi olomonning ommaviy agressiyasini ham safarbar etadi. Taqlid metodi–xarakatlar orqasidan takrorlash va ularga rioya etish, mustaqil xarakatlarni ko'chirish hisoblanadi. Insonquyidagi ta'sir uslubi bilan yoshlik davrida to'qnashadi, bu ota-onasiga, yaqinlarining xarakatlarini takrorlashda, birinchi so'zlarini aytganda, balog'at yoshida esa ijtimoiy xulq normalariga taqlid qilishda namayon bo'ladi. Taqlid qilish quyidagicha bo'lishi mumkin: o'z "kumir"lariga, rahnamolariga, rahbarlariga, mashhur va muvaffaqiyatli shaxslarga. Reklamalarda asosan taqlid mexanizmlari keng qo'llaniladi, bunda biror bir tovarni reklama qilish vaqtida mashhur shou-biznes, sport yulduzlari va siyosat namayondalari tomonidan amalga oshiriladi. Gipnoz metodi–bu shaxsning diqqatini jamlash yo'li orqali ta'sir etish texnikasi hisoblanadi, uning maqsadi shaxsning ongi va tafakkurini toraytirish natijasida ta'sir o'tkazib bo'ysundiradi. Tashqi agent nazorati –bu gipnoteziya ya'ni singdirishga ta'sir etish natijasida gipnoz qilinayotgan shaxsning ma'lum ko'rsatmalarni bajarishi. Bu ta'sir usuli murakkab va qiyin bajariluvchi usullardan biridir. Gipnoz vaqtida ob'ektning sub'ekt ta'siridan tashqari boshqa barcha ta'sirlarga sezuvchanligi minimallasadi. Psixogen ta'sir –bu ta'sir asosan jismoniy zo'rlash yoki atrofdagi vaziyat va hodisalar ta'siri orqali "shok" holatiga keltirish natijasida kelib chiqadi. Bunday xolatlarida inson vaziyatni to'g'ri anglay va fikrlay olmaydi. Psixogen ta'sir etkazish uchun ranglar tanlashga alohida e'tibor qaratiladi. Olimlarning ilmiy tadqiqot natijalariga ko'ra, ranglar insonga organizmida turli xil psixologik reaksiyalarni keltirib chaqirish mumkin. Psixogen ta'sir jismoniy va shokli ta'sir usullariga ham bo'linadi. Jismoniy ta'sir-individning bosh miyasiga bevosita ta'sir natijasida uning normal nerv-psixologik faoliyatida buzilishlar kuzatiladi. Misol uchun, odam bosh miya jarohatini olishi natijasida ratsional fikrlash qobiliyatini va xotirasini yo'qotadi yoki boshqa jismoniy omillar ta'sirida (tovush, yorug'lik, harorat va boshqa) fiziologik reaksiyalar –insonning psixik xolatini o'zgartiradi. Shok ta'sir–inson ongida atrof muxitdagi vaziyat yoki holat (ommaviy buzg'unchilik, qirg'inbarotli rasmlar va boshqa) ta'siri natijasida ratsional xarakatlanishi, ma'lum makonda orientirlanishni yo'qotishi, effekt holat yoki depressiyani xis etishi va vahimaga tushib qolib o'zini yo'qotishi kuzatiladi. Shaxs qanchalik bunday havfli xolatlariga tayyor bo'lmas ekan, uning psixologik jarohat olishi ehtimolligi shunchalik yuqori bo'ladi. Bunday jarohat olgan shaxslarni psixogen yo'qotish deyishadi. Psixogen ta'sirning ko'p uchraydigan va natija beradigan usullaridan biri bu ranglarning odamning psixofiziologik va emotsional xolatiga ta'siridir. Misol uchun, qo'zg'atuvchi ranglar–to'q qizil (purpur), qizil, sariq, apelsin ranglar ta'sirida insonning nafas olishi va yurak urishi pulsi tezlashadi va chuqurlashadi va qon bosimi oshadi. Tinchlantiruvchi ranglar–yashil, ko'k, pushti va moviy ranglar esa teskari ta'sir effektiga ega. Psixoanalitik ta'sir–bu ta'sir insonning ong ostiga terapevtik vositalar yordamida ta'sir o'tkazib, asosan odamning gipnoz holatida yoki chuqur uyqudaligida qo'llaniladi. Psixoanalitikaning ta'sir jarayonini o'rganishni prof., doktor I.V.Smirnov ilmiy ishlarida kompyuter texnologiyasini keng qo'llanishi bilan psixoanaliz va psixokorreksiya texnologiyasini yaratishini misol qilishimiz mumkin. Bu texnologiya asosida insonni psixikasini diagnostika qilish oqibatida, bu usul odamning hulqi va xarakterini sozlash imkoniyatini beradi.

Axborot ta'siri odatda axborot vakuumi yoki axborot shovqini ta'sirida bo'lishi mumkin. Axborot urushini olib borishning manbalari sifatida turli xil axborot uzatish vositalari bo'lishi mumkin –bular OAV, pochta, mish-mishlar, g'iybatlar, anekdotlar va boshqalar [11]. Demak,

yuqorida keltirilgan usullar ma'lum amallar ketma-ketligidan iborat bo'lib, ularni amalga oshirishda axborot hurujining ob'ekti va sub'ekti, kuch va vositalar, resurslar va vaqt omilini aniqlab olish muhim ahamiyat kasb etadi. Yuqori darajada axborot xurujidan ko'zlangan asosiy maqsad –raqib davlat axborot maydonini egallab olish, xalqaro maydonda davlat imidjini tushirish, jamiyat hayotini beqarorlashtirish, shaxsni obro'sizlantirishga qaratilgan axborotlarni tarqatish kabilardir. Hozirgi bosqichda maqsadga erishish uchun asosiy vositalari sifatida ommaviy axborot vositalari va axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalaniladi. Hozirgi kunda biror davlatda ham axborot xurujlarini amalga oshirish usullariga qarshi yagona bir kompleks tadbirlar ketma-ketligi ishlab chiqilmagan. Buning sababi sifatida axborot-kommunikatsion texnologiyalarning juda tez sur'atlarda rivojlanib borayotganligi, tezkorligi, turlichaligi, chegara bilmasligi, millat tanlamasligi, (qanday va qay ko'rinishda yakunlanishining noma'lumligi) kabilarni keltirish mumkin. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, bugungi kunda axborot-kommunikatsion texnologiyalardan jamiyat sohalarining barcha jabhalarida foydalanishning kengayib borayotganligi, axborotga bo'lgan ehtiyojning ortib borishi hamda axborot xurujlarini kuchayib borishi va ularning yopiq xarakterga ega ekanligini inobatga olib, u bizdan axborotga bo'lgan taqchillikni oldini olish, sodir bo'lgan voqeelikka to'g'ri va xolis baho berish (tahlil va bashorat qilish), turli yot g'oyalarga (qo'poruvchilik ruhida) qarshi kurashish va bu sohada yetuk mutaxassislarni tayyorlashni talab qilib qoladi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Вербальные средства воздействия. Электронный ресурс. (режим доступа): http://mirslovarei.com/content_psy/VERBALNYE-SREDSTVA-VOZDEJSTVIJA-36750.html 22.10.2018й;
2. Манойло А.В. Технологии информационного воздействия в социальных.
3. Карвасарский Б.Д. Психотерапевтическая энциклопедия. -СПб: Питер, 2006. -944 с.
4. Психологическое заражение. Электронный ресурс. (режим доступа): http://psihotesti.ru/gloss/tag/psihicheskoe_zarazhenie/ 22.10.2018й.
5. Головин С.Ю. Словарь практического психолога. -Мн.: Харвест, 1998. -800 с.
6. Н.В. Вяземский Применение врачебных внушений 1903, В.М. Бехтерев «Внушение и его роль в общественной жизни» 1897. информационного противоборства. –М.: Горячая линия Телеком, 2006. –С. 72-78. 11. Акбаров А.С. Вооруженные конфликты будущего. –Тошкент, 2018. –С. 123-124.